

## เครือข่ายสังคม : เส้นทางเรียนรู้วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม

นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต \*

### ความสำคัญและประเด็นที่น่าสนใจ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้เข้าถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมนั้น นอกจากจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของพื้นที่วัฒนธรรม (culture space) ศูนย์กลางพื้นที่วัฒนธรรม (central zone of culture) เส้นทาง การปรับตัวเข้าสู่พื้นที่ทำมาหากินตามธรรมชาติ และการจัดองค์กรทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมแล้ว สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นทิศทางของความผูกพันในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่ได้เด่นชัดยิ่งขึ้นก็คือ การได้เรียนรู้และทำความเข้าใจกับระบบเครือข่ายทางสังคมซึ่งเปรียบเสมือนเส้นโลหิตที่โยงใยชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่นั้นๆ และเนื่องจากเครือข่ายทางสังคมเป็นสื่อกลางในความสัมพันธ์ของผู้คน จึงทำให้เกิดคำถามว่า เครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด ในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรมมีเครือข่ายทางสังคมเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และเครือข่ายทางสังคมจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมได้มากน้อยเพียงใด คำถามเหล่านี้ผู้เขียนได้กำหนดประเด็นศึกษาเพื่อตอบคำถามไว้ดังนี้

1. เครือข่ายทางสังคมกับความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม
2. การจัดเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม
3. รูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม : มุมมองจากงานวิจัย
4. มองจิตวิญญาณของผู้คนจากเครือข่ายทางสังคม : มุมมองจากงานวิจัย

### เครือข่ายทางสังคมกับความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม

เครือข่ายทางสังคม เป็นเส้นทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในการปรับตัวเข้าสู่ระบบพื้นที่ทำกิน เป็นการอยู่ร่วมเพื่ออยู่รอดที่ตั้งอยู่บนฐานของความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วม โดยผ่านสถาบันของตนเองในรูปแบบของการเกาะกลุ่ม เพื่อคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาบนเงื่อนไขทางธรรมชาติที่ต้องดำรงอยู่

\* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของป่าไม้ การหาของป่า การหาแร่ หรือแม้แต่การใช้พื้นที่ทำกินในไร่นาแปลงปลูก ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นการก่อรูปจิตสำนึกของผู้คนในพื้นที่เพื่อการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันบนเส้นทางที่มีลักษณะเฉพาะในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะสะท้อนออกมาในรูปของการออกปาก การลงแขก การขอ การจ้างงานหรือการร่วมหุ้น เป็นต้น ดังที่ ชินลัดศ สุวรรณอัจฉริย ได้ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในกลุ่มน้ำชีแล้วพบว่า “พื้นฐานเศรษฐกิจที่เป็นเส้นทางหล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำชีนั้น เป็นเศรษฐกิจของระบบสกุลในเครือญาติ (ผีตัวเดียวกัน) เป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดขั้นพื้นฐาน ที่คอยช่วยเหลือและให้การพึ่งพาทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ในรูปของดาข่ายสังคม เช่น ดาข่ายผีตัวเดียวกัน ดาข่ายความสัมพันธ์ในรูปเลี้ยว ดาข่ายสังคมรูปแบบซ่ง ดาข่ายทอดผ้า หรือ ดาข่ายส่งออกแรงงาน เป็นต้น”<sup>1</sup> และด้วยเหตุที่เครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์กับผู้คนในฐานะที่เป็นสื่อกลางการสร้างกิจกรรมร่วมเพื่อการอยู่รอด ดังนั้นการต่อสู้กับความผันแปรของธรรมชาติ จึงต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ทั้งในรูปของความเป็นเครือญาติ ความเป็นมิตร หรือการมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นหลัก โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายที่เป็นพรรคพวก ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ของสมาชิกแล้ว ยังเป็นเครือข่ายส่งผ่านข้อมูลเป็นที่ปรึกษาหารือ หรือเป็นผู้ส่งผ่านข้อมูลส่วนตัวของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่หรือแม้แต่การทำงาน โดยมีอุดมการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรมร่วมกันคือ “การอยู่ร่วมเพื่ออยู่รอด”

### การจัดเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม

การจัดเครือข่ายทางสังคมในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรม อาจมีทั้งส่วนเหมือนและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานะของความจำเป็นในแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาถึงประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกของผู้คนในพื้นที่ที่ให้การช่วยเหลือร่วมกันแล้ว สามารถแบ่งรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมที่เกิดจากการปรับตัวตามเส้นทางเศรษฐกิจในภาพรวมได้ในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะรูปแบบเครือข่ายทางสังคมของคนที่เคยอพยพร่วมกันมาในอดีตหรือเคยอยู่ร่วมกันในพื้นที่วัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งจะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในแทบทุกพื้นที่วัฒนธรรมคือ

1. เครือข่ายความสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีการดำเนินชีวิตในทุกเส้นทางเศรษฐกิจร่วมกัน
2. เครือข่ายในรูปของการช่วยเหลือในพื้นที่วัฒนธรรม เช่น การช่วยเหลือกันในด้านอาชีพ การช่วยเหลือกันในงานศพหรืองานแต่งงาน รวมถึงการสร้างเครือข่ายองค์กรศาสนาซึ่งคนในแต่ละพื้นที่ที่อพยพเข้ามาอยู่นั้นต้องปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นงานหรือเทศกาลใด ๆ ก็ตาม
3. เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการประกันการอยู่รอดของผู้คนในพื้นที่ ทั้งในเรื่องของความเจ็บป่วยและการสร้างความปลอดภัยร่วมกัน และ

4. เครือข่ายเพื่อนบ้าน ที่ต้องคอยดูแล ให้ความเกื้อกูลและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

รูปแบบเครือข่ายทางสังคมเหล่านี้ แม้จะมีความคล้ายคลึงกันในภาพรวม แต่ในรายละเอียดแล้วยังมีความแตกต่างทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการกิจ เวลา และการนำไปใช้ เครือข่ายบางอย่างอาจมีความสำคัญในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในบางช่วงเวลาก็กำลังจะสูญหายหรือถูกกลืน อย่างไรก็ตามไม่ว่าเครือข่ายทางสังคมรูปแบบใดจะคงอยู่หรือจะสูญหาย

<sup>1</sup> ชินลัดศ สุวรรณอัจฉริย, โครงการเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในกลุ่มน้ำชี, 2544, หน้า 60-64

แต่ถ้าผู้คนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องยังมีการปรับตัวในเรื่องการทำมาหากิน หรือยังดำเนินการในฐานะของผู้ใช้ทรัพยากร เพื่อให้เกิดมาตรฐานในความเป็นอยู่ที่ดีตามค่านิยมที่กำหนดขึ้นแล้ว เมื่อนั้นช่องทางในการใช้เครือข่ายทางสังคมในแต่ละรูปแบบก็ยังคงมีให้เห็นอยู่เสมอ

### รูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม : มุมมองจากงานวิจัย

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าเครือข่ายทางสังคมในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรม จะมีความแตกต่างกันไปตามภารกิจ เวลาและประโยชน์ของการนำไปใช้ ดังนั้นการที่จะระบุว่าเครือข่ายชนิดใดเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ใด จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เพราะในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรมย่อมมีสภาพการณ์และความจำเป็นในการกำหนดเครือข่ายทางสังคมที่แตกต่างกัน พรพิไล เลิศวิชา ได้สะท้อนให้เห็นรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงในหลายลักษณะ โดยเฉพาะระบบโซ่แรงและระบบการจ้างงาน ดังคำกล่าวที่ว่า

ระบบการผลิตของกลุ่มน้ำโขง ยังมีพลวัตที่ยึดโยงอยู่กับแกนแห่งความร่วมมือ ความช่วยเหลือเกื้อกูล... การใช้ระบบโซ่แรงยังคงมีอยู่อย่างเข้มข้นในระบบเศรษฐกิจทุกระบบและในทุกพื้นที่การผลิต ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียงชีพ ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าทั้งในพื้นที่ดอนพื้นที่ลุ่ม หรือชายฝั่งทะเล ระบบโซ่แรงของกลุ่มน้ำโขงยังคงดำเนินอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ แม้ระบบเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลง แต่ระบบโซ่แรงไม่ได้ยุติบทบาทลง ตามเหตุผลในแง่ของเศรษฐกิจการลงทุน แต่ยังมีพลวัตอยู่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบโซ่แรง โซงาน เป็น โซ่โยง การเกี่ยวข้าวง่าย หรือการเกี่ยวข้าววัน เป็นต้น<sup>2</sup>

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์<sup>3</sup> สะท้อนถึงรูปแบบเครือข่ายทางสังคมของคนภาคใต้ สรุปได้ว่า คตินิยมในการผูกสัมพันธ์กับผู้คนของคนใต้ มักจะอาศัยความเอื้ออาทร ห่วงพิชพิเคราะห์ เพื่อก้าวไปสู่การ “ผูกโยด” ได้แก่ การผูกตองผูกเกลอและผูกพันในระบบอุปถัมภ์ ตามมรดกวิธี *สหาย่านสหายโยด* หรือ *สหาย่านนับโยด*

ขณะที่ ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย<sup>4</sup> ได้สะท้อนภาพเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อย อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปได้ว่า เครือข่ายทางสังคมวัดเขาน้อยมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น ตาข่ายทำงานจ้าง เป็นการจ้างงานเพื่อปรับสภาพพื้นที่ทำกินของผู้คนในบริเวณพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อย มาใช้ประโยชน์ในการทำมาหากิน ตาข่ายพรรคพวก เป็นตาข่ายเฉพาะกลุ่มที่ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติพี่น้อง แต่จะช่วยเหลือหรือให้ทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเอาตัวรอดจากระบบธรรมชาติดัดแปลงที่ขาดแคลน ในรูปแบบที่ว่า “วันนี้ฉันช่วยเดิน ต่อเช้าเดินช่วยฉาน” ตาข่ายในรูปแบบใหม่ หมายถึงเพื่อนที่มีบ้านอยู่ใกล้กัน เคยเที่ยวด้วยกัน เป็นการบอกถึงความเป็นพวกเดียวกันหรือคนละพวก แต่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ตาข่ายคอม (คอมมิวนิสต์) เป็นตาข่ายสังคมที่ช่วยลดปล่อยคนในพื้นที่ให้หลุดพ้นจากการถูกรังแกหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกคุกคามผลประโยชน์จากนายหัว (ผู้มีอิทธิพล)

<sup>2</sup>พรพิไล เลิศวิชา. พลวัตเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำโขง. 2545. หน้า 83-92.

<sup>3</sup>สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. 2544 หน้า 10.

<sup>4</sup>ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย. โครงการช่วยเหลือร่วมกันระหว่างพื้นที่วัฒนธรรมในท้องถิ่น : กรณีพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อยและพื้นที่วัฒนธรรมเจ้าบ่อคำแดง. 2545. หน้า 64-106.

ที่ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายสังคมที่เกี่ยวกับอาชีพ เช่น ตาข่ายหาแร่ ตาข่ายช่างตีเหล็ก และ ตาข่ายจิ้งผิง เป็นต้น

รูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม นอกจากจะมีความหลากหลายไปตามภารกิจเวลาและประโยชน์ของการนำไปใช้แล้ว ยังมีพลวัตในการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของพื้นที่อีกด้วย งานวิจัยของ สักกรินทร์ แซ่กูและคณะ<sup>5</sup> ได้ศึกษาถึงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชี สรุปสาระสำคัญได้ว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชีมีอยู่หลายลักษณะ เช่น การสร้าง “เครือข่ายเพื่อน” แทน “การผูกเสี่ยว” หลังจากพื้นที่แบบโรงเรียนถูกเปลี่ยนแนวคิดจากเดิมที่เป็นเพียงพื้นที่แห่งการศึกษาของเด็กภายในชุมชนและท้องถิ่น กลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เมื่อเกิดกระแสของการสร้างชาติในปี พ.ศ.2504 หรือการปรับความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแรงงานในท้องถิ่นซึ่งเดิมที่มีการลงแรงผ่านการ “ลงแขก” กลายเป็น “การว่าจ้างแรงงาน” เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างเครือข่าย “ผ้าป่า” เพื่อกระชับความสัมพันธ์ของลูกหลานที่ต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ล้วนเป็นพลวัตของการปรับเปลี่ยนรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นเส้นทางในการประกันชีวิต โดยผ่านโครงสร้างสถาบันสังคมในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นคนรู้จัก หรือแม้แต่ญาติพี่น้อง ประการสำคัญเครือข่ายทางสังคมเป็นองค์กรปกปิดที่มีความเป็นเหตุผลในความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งแม้จะดำรงอยู่บนทางเลือกที่มีความหลากหลายตามเวลาที่ไม่อาจคาดหวัง แต่ถือเป็นกฎเกณฑ์ในชีวิตประจำวันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเอื้อประโยชน์ต่อกัน เป็นพื้นฐานสำคัญในการคงอยู่ตามโครงสร้างวัฒนธรรมแบบแรกที่ต้องอาศัยการปรับตัวและการใช้จิตวิญญานสังคมของผู้คนในพื้นที่กับเพื่อนบ้าน บนเงื่อนไขที่ถูกกำกับโดยพลังธรรมชาติและการประกันเส้นทางของการบรรลุผลในการดำเนินชีวิตที่ง่ายขึ้น การสร้างเครือข่ายทางสังคมจึงเป็นการรวมพลังเพื่อการอยู่รอดบนพื้นฐานของความเป็นปัจเจกและการผสมผสานระหว่างการแลกเปลี่ยน การประสานความสัมพันธ์ ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมที่ยึดครองจิตใจผู้คนทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่วัฒนธรรม จนกลายเป็นเครือข่ายพื้นที่ของท้องถิ่นในที่สุด

### มองจิตวิญญาณของผู้คนจากเครือข่ายทางสังคม : มุมมองจากงานวิจัย

การมองจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม เป็นการถอดรหัสเพื่อให้เห็นภาพที่เป็นนามธรรมซึ่งซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังในสิ่งที่เราได้พบเห็น เป็นเรื่องที่เราศึกษาจะต้องเข้าใจในวิถีดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคดังกล่าวอาจจะสะท้อนให้เห็นได้จากเส้นทางในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปของเครือข่ายทางสังคม ในที่นี้ขอเสนอมุมมองจากงานวิจัยของผู้เขียน<sup>6</sup> เรื่องตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐตอนเหนือของพม่าและไทย ซึ่งเป็นงานวิจัยที่อยู่ระหว่างดำเนินการ ในงานวิจัยดังกล่าวได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไม (Kampung Titi Akar) ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

<sup>5</sup> สักกรินทร์ แซ่กูและคณะ. “วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชี,” ประวัติศาสตร์การขยายตัวชุมชนลุ่มน้ำชี. 2546. หน้า 119-143.

<sup>6</sup> นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. ตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐตอนเหนือของพม่าและไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (อยู่ระหว่างดำเนินการ)

## วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนไทยในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไม

บ้านปลายระไม (Kampung Titi Akar) ตั้งอยู่ในตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดอง จังหวัดบึงกาฬ เป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวมลายูเชื้อสายไทย ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในดินแดนแถบนี้ต่อเนื่องกันมานานหลายร้อยปี บ้านปลายระไมมีเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาหลายชั่วคน ดังข้อมูลที่ นิล เพชรสุวรรณ<sup>7</sup> ได้บอกกล่าวแก่ผู้เขียนสรุปได้ว่า ผู้คนบ้านปลายระไม ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่นี่มานานประมาณต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมทีหมู่บ้านแห่งนี้มีชื่อว่าบ้านสะพานเชือก (Titi Akar) ต่อมาได้ขยายครัวเรือนมาอาศัยอยู่ที่ปลายคลอง ซึ่งมีต้นระไมขึ้นอยู่มาก คลองนี้ชื่อคลองระไม หมู่บ้านตั้งอยู่ปลายคลองจึงเรียกชื่อบ้านว่า บ้านปลายระไม ปัจจุบันบ้านปลายระไมมีคนไทยอาศัยอยู่ 333 ครัวเรือน จำนวน 1,638 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้และรับจ้าง มีวัด 1 วัด คือ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม ภายในบริเวณวัดมีโรงเรียนสอนภาษาไทยและธรรมศึกษาแก่เยาวชนชาวมลายูเชื้อสายไทย โดยเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

บ้านปลายระไมนอกจากมีประวัติศาสตร์อันยาวนานแล้ว ยังมีเครือข่ายทางสังคมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนแห่งนี้ในอีกหลายรูปแบบ ดังเช่น...

1. เครือข่ายวัดไทย : วัดไทยทุกวัดที่ตั้งอยู่ในประเทศมาเลเซีย ถือเป็นศูนย์กลางพื้นที่ทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านคนไทย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้บริเวณวัด เครือข่ายวัดไทยในอดีตจะทำหน้าที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านจะใช้เครือข่ายดังกล่าวเป็นศูนย์กลางในการพบปะสังสรรค์หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นผู้กล่อมเกล่าให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความสามัคคี ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขในสังคม แต่กาลเวลาที่ล่วงเลยและประกอบกับดินแดนแห่งนี้ถูกเปลี่ยนผ่านจากเดิมซึ่งเคยอยู่ในปกครองของราชอาณาจักรสยาม ไปอยู่ในปกครองของอังกฤษและมาเลเซียตามลำดับ ทำให้เครือข่ายวัดไทยที่เดิมทีมีแต่เฉพาะกลุ่มคนไทย กลับมีชาวมลายูเชื้อสายจีน และเชื้อสายอินเดียเข้ามาร่วมอยู่ในเครือข่ายวัดไทยด้วย ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธา และการหลอมรวมจิตใจของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมที่สามารถดำรงไว้ซึ่งความเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน ทั้งในกลุ่มของตนเองและกลุ่มเพื่อนบ้าน รวมทั้งยังช่วยให้วัดไทยในมาเลเซียดำรงอยู่และยังคงเป็นศูนย์กลางพื้นที่วัฒนธรรมในหมู่บ้านคนไทยจนถึงปัจจุบัน (ปัจจุบันมีวัดไทยในประเทศมาเลเซียทั้งสิ้นจำนวน 88 วัด)

พระครูวิสุทธิประธานศาสน์<sup>8</sup> ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายวัดไทย สรุปได้ว่า เดิมทีจะมีวัดไทยอยู่ในหมู่บ้านของคนไทยแทบทุกบ้าน ชาวบ้านช่วยกันดูแลส่งเสริม วัดทุกวัดจะมีการติดต่อประสานเครือข่ายกันโดยตลอด แต่ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน การส่งเสริมดูแลวัดไทยไม่เหมือนก่อน แม้วัดทุกวัดในมาเลเซียจะขึ้นตรงต่อเจ้าคณะจังหวัดสงขลา แต่ด้วยเหตุผลทางการเมือง และความห่างไกลเนื่องจากอยู่กันคนละประเทศ ทำให้การช่วยเหลือไม่สะดวกและคล่องตัว ดังนั้นเครือข่ายวัดไทยจึงต้องคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับกิจของสงฆ์และการทำนุบำรุงวัดวาอาราม เพื่อมิให้เสื่อมโทรม โดยที่ในแต่ละปีจะมีการทอดกฐินประจำปี วัดทุกวัดในรัฐเกดะห์

<sup>7</sup> นิล เพชรสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดอง จังหวัดบึงกาฬ เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547.

<sup>8</sup> พระครูวิสุทธิประธานศาสน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดอง จังหวัดบึงกาฬ เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547.

ร่วมกันทอดกฐิน ณ วัดใดวัดหนึ่ง แล้วนำทรัพย์สินเงินทองที่เกิดจากกำลังศรัทธาของชาวบ้านไปใช้ซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรม อย่างไรก็ตามเนื่องจากคนไทยในมาเลเซียส่วนใหญ่ยังมีฐานะในระดับปานกลาง การสร้างวัดหรือบูรณะซ่อมแซมวัดจึงต้องอาศัยศรัทธาจากชาวมลายูเชื้อสายจีนและอินเดียเข้าร่วม ทำให้วัดได้รับการบูรณะให้ดีขึ้น แต่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ศิลปะในรูปแบบเดิมๆ ของวัดไทยต้องเปลี่ยนไปเป็นศิลปะแบบผสมผสานระหว่างไทยกับจีน หรือเป็นศิลปะร่วมแบบไทยจีนและอินเดีย

2. เครือข่ายพี่สอนน้อง : คนไทยในมาเลเซีย แม้จะโอนสัญชาติไปเป็นมาเลเซียตั้งแต่เริ่มแรกที่ประเทศมาเลเซียได้รับเอกราช (พ.ศ.2500) แต่ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน คนไทยเหล่านี้ก็ยังคงใช้ภาษาไทยติดต่อกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับเพื่อนบ้านและระหว่างรัฐ อย่างไรก็ตามแม้จะมีการใช้ภาษาไทยกันอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ก็ถือว่ามิใช่อยู่นิเวศน์จำกัดเฉพาะในกลุ่มคนไทย หรือกลุ่มเพื่อนบ้านต่างชาติพันธุ์ที่สามารถพูดภาษาไทยได้เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากรัฐบาลของประเทศมาเลเซียกำหนดให้ใช้ภาษามลายูและภาษาอังกฤษเป็นภาษามาตรฐานของการสื่อสาร รวมทั้งใช้สอนในสถานศึกษาทุกระดับ การที่ไม่มีการเรียนการสอนภาษาไทยในสถานศึกษานับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเครือข่ายพี่สอนน้องเนื่องจากการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยและธรรมศึกษาในวัดมีข้อจำกัดที่ครูผู้สอนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ ดังนั้นปีใดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาน้อย ครูผู้สอนจะขาดแคลน ทำให้ต้องอาศัยรุ่นพี่ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ รุ่นพี่ที่พอจะอ่านเขียนหนังสือไทยได้ให้มาช่วยสอนรุ่นน้องแทน เครือข่ายพี่สอนน้องจึงมีความสำคัญเพราะเป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกของความเป็นเชื้อชาติไทย และมีภาษาไทยที่ต้องคอยอนุรักษ์สืบทอด เป็นสำนึกของจิตวิญญาณที่ต้องการให้ได้รับการขัดเกลาในกระบวนการเรียนรู้โดยมีพระและรุ่นพี่เป็นผู้ถ่ายทอด คอยชี้แนะแนวทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ครั้น สมบูรณ์ศิลป์<sup>๑</sup> ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมสรุปสาระสำคัญได้ว่า เด็กและเยาวชนบ้านปลายระไมส่วนใหญ่จะไปเรียนภาษาไทยที่วัด เรียนกันทุกคนทั้งหญิงและชาย ผู้ใหญ่บางคนก็ไปร่วมเรียนด้วย เนื้อหาที่เรียนเป็นเรื่องของภาษาไทยและธรรมศึกษา ครูผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัด บางปีจะมีพระสงฆ์จากจังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจากกรุงเทพมหานครมาช่วยสอน การเรียนการสอนศึกษาพออ่านออกเขียนได้ ปัจจุบันการเรียนการสอนภาษาไทยในวัดเริ่มจะค่อยๆ หายไปทั้งนี้เพราะบางวัดไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา จึงไม่มีครูสอนหนังสือ ประการสำคัญนโยบายของประเทศมาเลเซียบังคับให้เรียนภาษามลายูและภาษาอังกฤษในโรงเรียน แต่ไม่ให้เรียนภาษาไทย เด็กไทยรุ่นใหม่จึงไม่ได้เรียนภาษาไทยในโรงเรียนของรัฐ พ่อแม่จึงต้องส่งลูกๆ ไปเรียนภาษาไทยที่วัดแทน และถ้าปีใดขาดครูหรือมีครูสอนน้อย การแก้ไขปัญหาก็คือต้องอาศัยเครือข่ายพี่สอนน้องให้เข้ามาฝึกอบรมและหน้าที่แทนครู อย่างไรก็ตามรุ่นพี่ส่วนใหญ่ที่มาช่วยสอนหนังสือไทยจะสอนอยู่ได้ไม่นาน เพราะต้องศึกษาต่อหรือต้องไปประกอบอาชีพในรัฐอื่น จึงน่าเป็นห่วงว่าในเวลาอีกไม่ช้า ชาวมลายูเชื้อสายไทยอาจจะหลงลืมภาษาไทย หรืออาจพูดและเขียนภาษาไทยไม่ได้อีกต่อไป

### 3. เครือข่ายของการช่วยเหลือโดยอาศัยความเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน

เครือข่ายทางสังคมลักษณะนี้มีอยู่หลายรูปแบบตัวอย่างเช่น...

<sup>๑</sup> ครั้น สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทัพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 183 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงบัง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

เครือข่ายปลงศพ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะมีการบอกกล่าวหรือส่งสัญญาณให้รับรู้กันว่ามีคนตายในพื้นที่ ทุกคนจะต้องมาช่วยเหลือ เพราะทุกคนรู้ดีว่างานศพเป็นงานที่ไม่สามารถทำได้เพียงคนเดียวแต่ต้องช่วยดูแลกัน ถ้าใครรู้แล้วเพิกเฉยหรือไม่ไปร่วมงานก็จะถูกมองว่าไม่มีน้ำใจและคนอื่น ๆ ก็จะไม่ไปช่วยเหลือถ้าบ้านของเขามีคนตาย อ่วม รัตนประทุม<sup>10</sup> ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายปลงศพสรุปได้ว่า ที่บ้านปลายระเิม ถ้ารู้ว่ามีคนตาย ทุกคนจะต้องไปช่วยเหลือ ไม่ว่าเจ้าภาพจะบอกมาหรือไม่ก็ตาม และทุกคนรอบครัวจะช่วยกันบริจาคเงินอย่างน้อย ครอบครัวละ 5 ริงกิต หรืออาจให้มากกว่านั้นก็ได้ตามแต่ทุนทรัพย์ที่มี บางครอบครัวจะนำเกลือ กะปิ และมะพร้าว ไปให้ เงินที่รวบรวมได้มอบให้ครอบครัวของผู้ตาย 2 ส่วน อีกส่วนหนึ่งจะมอบให้หมอลงศพ ที่เหลือจะเก็บเข้า กองทุนเพื่อไว้ซื้อโลงบริจาคให้แก่ศพไร้ญาติหรือครอบครัวที่ยากจนจริงๆ ที่บ้านปลายระเิม ถ้ามีคนตายจะไม่พา ศพไปทำพิธีที่วัด แต่จะจัดงานศพที่บ้าน ถือเป็นกาให้เกียรติแก่ผู้ตายและเป็นการแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลาน เว้นแต่ศพที่ไม่มีญาติ ศพตายโหงหรือครอบครัวที่จนจริงๆ จึงจะพาศพไปทำพิธีที่วัด

เครือข่ายใส่บาตร ชาวบ้านปลายระเิมส่วนใหญ่มีอาชีพกรีดยางพารา ต้องตื่นนอนเพื่อไปกรีดยาง ตั้งแต่ เวลา 03.00–05.00 นาฬิกา และกว่างานจะแล้วเสร็จก็ถึงเวลาประมาณ 09.00 น. เป็นอย่างน้อย การมีอาชีพ กรีดยางพาราเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถใส่บาตรพระในตอนเช้า แต่ด้วยสำนึกในจิตวิญญาณของการ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ทำให้ชุมชนแห่งนี้ร่วมกันหาทางแก้ปัญหา โดยใช้วิธีจัดเวรสลับกัน วันละ 2–3 ครอบครัวเพื่อ นำอาหารไปถวายพระที่วัดทั้งในช่วงเช้าและช่วงเพล ครอบครัวใดที่ต้องจัดหาอาหารถวายพระก็จะงดการกรีดยางใน วันนั้น ๆ วิธีการดังกล่าวทำให้ทุกครัวเรือนได้มีโอกาสทำอาหารถวายพระ และได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อองค์กรทาง พระพุทธศาสนาอีกด้วย จัม ชุนแก้ว<sup>11</sup> ได้อธิบายถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่า ที่บ้านปลายระเิม พระจะไม่ออกบิณฑบาต เว้นแต่ในช่วงที่มีงานเทศกาลที่สำคัญๆ จึงจะออกบิณฑบาต เพราะไม่อยากให้คนในศาสนาอื่นดูถูกพระ เพราะบาง เรื่องผู้คนในศาสนาอื่นอาจไม่เข้าใจในข้อปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ประการสำคัญชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพ กรีดยางพารา ต้องตื่นแต่เช้าและกลับเข้าบ้านในช่วงสายๆ จึงไม่มีเวลาพอที่จะเตรียมอาหารถวายพระ

เครือข่ายครัววัด เป็นการช่วยกันลงแรงด้วยความสมัครใจ ในกรณีที่มีเทศกาลงานวัดหรือมีแขกจากที่อื่น มาเยี่ยมเยียนหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านจะมารวมกันที่โรงครัวของวัด และจะช่วยกันปรุงอาหารเพื่อถวายพระหรือเลี้ยง แขกที่มาในงาน กลุ่มพ่อบ้านก็จะช่วยกันล้างจาน ช่วยกันจัดโต๊ะ หรือกางเต็นท์ที่ใช้ในกิจกรรมนั้นๆ ในหมู่บ้าน ปลายระเิมการมาช่วยเหลือในครัววัดถือเป็นเรื่องจำเป็นที่ทุกคนจะไม่ปฏิเสธ เพราะเป็นการบอกบุญจากพระให้มา ร่วมกันทำบุญทำกุศล งานทุกอย่างจึงดูราบรื่นและทุกคนต่างมาช่วยกันอย่างเต็มใจ ทั้งนี้เพราะความศรัทธาที่มีอยู่ ในจิตวิญญาณของแต่ละคน ประการสำคัญวัดและพระถือเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ การได้ ทำบุญทำกุศลถือเป็นการทำความดีที่จะส่งผลถึงชาติหน้า

<sup>10</sup>อ่วม รัตนประทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 144 บ้านปลายระเิม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐกะเหรี่ยง ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

<sup>11</sup>จัม ชุนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 A บ้านปลายระเิม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐกะเหรี่ยง ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

จัม ละอองมณี<sup>12</sup> ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายครัววัดสรุปได้ว่า เครือข่ายครัววัดเป็นเครือข่ายที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานานตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย แม่บ้านส่วนใหญ่จะอาสาช่วยงานบุญของวัดหรือมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงต้อนรับผู้มาเยือน งานของวัดไม่ว่าเรื่องใด ๆ ถ้าอบกบุญหรือรู้ข่าวทุกคนจะต้องไปช่วย ทุกคนเคารพและศรัทธาหลวงพ่อบุญ และมองว่าวัดคือศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน การได้ร่วมกันทำบุญทำกุศล นอกจากจะทำให้สบายใจแล้ว ยังมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กับเพื่อน ๆ อีกด้วย

4. เครือข่ายการช่วยเหลือและการสนับสนุนกิจกรรมการทำมาหากิจร่วมกันให้สิ้นไหลในระบบพื้นที่ทำกินจะมีวัฒนธรรมของการทำงานที่คนต้องทำงานหนักตามจังหวะของชีวิต หรือตามฤดูกาล ทั้งนี้เพื่อให้ได้งานตามเป้าหมายและตรงตามกำหนดเวลาแทนการหาเข้ากินค่าอย่างแต่ก่อน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานในวัฒนธรรม ปัจจุบันทำให้มองเห็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ แนบ เพชรสุวรรณ<sup>13</sup> ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายการช่วยเหลือและการสนับสนุนกิจกรรมการทำมาหากินสรุปสาระสำคัญได้ว่า เดิมทีคนไทยบ้านปลายระไมส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา แต่หลังจากที่อังกฤษอนุญาตให้ปลูกยางพาราได้ ชาวบ้านปลายระไมก็หันมาปลูกยางพาราแทน การทำสวนยางในช่วงแรก ๆ ยากลำบาก ต้องช่วยกันหักล้างถางพงและส่วนใหญ่ก็ยังไม่ชำนาญในการกรีดยาง อย่างไรก็ตามอาชีพกรีดยางพาราแม้จะเห็นได้เหนื่อย แต่ก็มีความได้ดีกว่าการทำนาและมีรายได้ตลอดปี การทำนาสมัยก่อนแม้จะเห็นเหนื่อยแต่ก็สนุก เพราะต่างคนต่างช่วยกัน ใครมีนามากก็จะลงแขกขอแรง น้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ เดิมนั้นคนบ้านปลายระไมทำนากันไม่มาก เพราะไม่มีใครช่วย ลูก ๆ เรียนจบก็ไปทำงานในเมือง จะมีก็แต่พ่อแม่ คนแก่คนเฒ่าเท่านั้นที่ทำนา การขอแรงหรือการลงแขกแทบจะไม่มีแล้ว ทุกอย่างต้องจ้างด้วยเงิน จ้างรถไถ จ้างรถเกี่ยวข้าว เก็บข้าวแล้วส่งขายให้พ่อค้า ไม่ต้องนำมาเก็บในยุ้งในฉางเหมือนแต่ก่อนข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่จะขายไม่เก็บไว้กิน แต่จะกินข้าวที่ซื้อมาจากเมืองไทยแทน

5. เครือข่ายกินงาน บ้านปลายระไมในอดีตมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยเฉพาะชาวมลายูเชื้อสายจีนและเชื้อสายมลายู ความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดเครือข่ายสังคมที่โยงใยถึงความเป็นเพื่อนบ้านที่ต่อกัน ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมใดเกิดขึ้นในบ้านใดบ้านหนึ่ง คนบ้านใกล้เคียงก็จะมาร่วม มาช่วยเหลือ แม้จะต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา แต่ทุกคนถือว่าเป็นชาวมลายูเหมือนกัน การกินงานกับเพื่อนบ้านเป็นความสัมพันธ์ที่คนบ้านปลายระไมปฏิบัติกันมานาน โดยเฉพาะในช่วงที่มีเทศกาลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลตรุษจีน เทศกาลสาริรายอ หรือเทศกาลขึ้นปีใหม่ของแขกอินเดีย การช่วยเหลือกัน การร่วมแรงร่วมใจกันในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของความเป็นพวกเดียวกันมาก่อน เนื่องจากในอดีตพื้นที่แห่งนี้พื้นที่ที่ผืนเดียวกัน เพิ่งมาแบ่งแยกเป็นเขตหมู่บ้านมลายู หมู่บ้านจีน หมู่บ้านอินเดียหรือหมู่บ้านไทยในยุคหลัง การแบ่งเขตแดนจึงไม่ใช่ปัญหาหรืออุปสรรคที่จะทำให้แบ่งแยกคน การที่เคยอยู่ร่วมพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันมาก่อน ทำให้มองเห็นภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในกลุ่มชาวมลายูเชื้อสายไทย เชื้อสายจีน เชื้อสายมลายู และเชื้อสายอินเดีย เกี่ยวกับเรื่องนี้ แนบ ราชภูเจริญ<sup>14</sup> ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมสรุปได้ว่า ผู้คนใน

<sup>12</sup> จัมละออง มณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 72 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย  
อำเภอเป็นดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

<sup>13</sup> แนบ ราชภูเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสอนภาษาไทย บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย  
อำเภอเป็นดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

อำเภอเป็นดั่งมีหลายกลุ่มเชื้อชาติ ทั้งที่เป็นแขก เป็นจีน เป็นไทยหรือเป็นอินเดียก็มีอยู่ไม่น้อย คนเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนไม่ห่างกันมากนัก เนื่องจากมีเขตแดนติดต่อกัน บางกลุ่มบางพวกรู้จักกันดีเพราะเคยเรียนหนังสือในระดับประถมและระดับมัธยมมาด้วยกัน โอกาสพบปะสังสรรค์หรือการไปมาหาสู่จึงมีอยู่เสมอ เวลามีนานบุญที่วัดชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย เชื้อสายจีนหรือเชื้อสายอินเดียที่นับถือศาสนาพุทธก็จะมาทำบุญร่วมกัน ส่วนกลุ่มที่มีเชื้อสายมลายูแม้จะไม่เข้าร่วมในพิธีแต่ก็มักจะนำสินค้าเข้ามาขายในวัดหรือเข้ามาฟังดนตรี ไทยเข้าร่วมงานวัดเพราะนับถือพุทธศาสนาจีนนอกจากนับถือศาสนาพุทธแล้วยังมีทุนมาบูรณะและบริจาค ส่วนอินเดียเข้าร่วมงานเพราะถือว่าศาสนาพุทธและฮินดูเป็นศาสนาพี่น้องกัน มีบ้างที่อินเดียเชิญคนไทยไปกินเลี้ยงในฐานะแขก จีนถ้าแต่งงานก็มักจะเชิญคนไทยไปร่วมแขกมลายูไม่ค่อยเชิญใคร แต่ถ้าเชิญก็มักจะเป็นงานฮารีรายอ และจะกินอาหารร่วมกับคนเชื้อชาติอื่นถ้าอาหารนั้นพวกเขาเป็นผู้ปรุงอาหารเอง

6. เครือข่ายครุหมอ เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพนับถือและเชื่อว่าหากเช่นดีฟลึงก็就会产生สิริมงคลแก่ตนเอง ในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไมและหมู่บ้านใกล้เคียง ผู้คนยังมีความเชื่อและความกลัวในเรื่องผีและการถูกคุณไสย ทำให้มีคนจำนวนไม่น้อยต้องฝากความหวังไว้กับครุหมอทั้งนี้เพื่อต้องการให้ครุหมอช่วยจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและช่วยให้ตลาดแคล้วจากภัยอันตรายต่าง ๆ ครุหมอบ้านปลายระไมไม่เพียงแต่เป็นที่รู้จักและเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่ผู้คนในหมู่บ้านเท่านั้น แต่ยังมีเครือข่ายโยงใยไปถึงหมู่บ้านอื่นๆ และในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย ความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนทำให้บรรดา “ครุหมอ” ทั้งหมดกลายเป็นคนสำคัญ และมีรายได้ในการประกอบอาชีพค่อนข้างสูงหรือบางครั้งก็มีบทบาทไม่ด้วยไปกว่าพระสงฆ์มากนัก เครือข่ายครุหมอสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนที่ต้องการการพึ่งพิง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น หมอปลงศพ ถ้ามีการตายเกิดขึ้น ทุกศพจะต้องมีหมอปลงศพคอยทำพิธีให้ที่บ้านตั้งแต่วันแรกจนกระทั่งวันเผาศพ การมีหมอปลงศพเชื่อว่าจะทำให้เจ้าของบ้านปลอดภัย นอกจากหมอปลงศพแล้ว ผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไมยังมีความเชื่อในเรื่องครุหมอตายาย เพราะเชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ ส่วนหมอลีลัดและหมอนิราห์จะช่วยปัดเป่าอันตรายและก่อให้เกิดสิริมงคล ตลอดจนบางสรรพทวดแปะ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่ทำกิน ความเชื่อเหล่านี้ เป็นการเยียวยาจิตใจเพื่อให้เกิดความหวังและความอยู่รอดในยามที่มนุษย์ชาติที่พึ่งทางใจ ซึ่งไม่เฉพาะแต่ผู้คนในบ้านปลายระไมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคนบ้านอื่นหรือคนชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มาพึ่งพิงครุหมอบ้านปลายระไมก็มีอยู่ไม่น้อย ศรีนวล ไชยมน<sup>14</sup> ได้กล่าวถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่าครุหมอที่นี้ทำไสยศาสตร์ ทำน้ำเคราะห์ ใครมีเคราะห์ประพรมให้หาย แหก (มลายู) ชอบทำเสน่ห์เพื่อให้ผู้พลบพวกแขกเชื่อในเรื่องนี้มาก เวลาทำพิธีกรรมก็เริ่มตั้งโม...พวกแขกจะร่วมอยู่ในพิธีด้วย คนจีนชอบหมอทำนายมาตุถูกขยยาม แล้วให้ทำนายเรื่องการค้า เรื่องของหาย เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยและสะเดาะเคราะห์ คนไทยไม่ค่อยทำเรื่องเสน่ห์ แต่จะมาสะเดาะเคราะห์เพื่อให้หายเจ็บป่วย หรือชนะความมากกว่า

<sup>14</sup> ศรีนวล ไชยมน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 174 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย  
อำเภอเป็นดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

<sup>1</sup> หลบ เป็นภาษาถิ่นใต้ แปลว่า กลับ ในที่นี้หมายถึงให้สามีกลับมาบ้าน

## บทส่งท้าย

การมองถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมผ่านเครือข่ายทางสังคม นอกจากจะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ เข้าใจรูปแบบและการจัดระบบเครือข่ายทางสังคมของแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจนแล้ว ยังช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่อาจนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมนั้นๆ ได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจในการแปลความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมในเชิงซ้อน ซึ่งเป็นความหมายซ้อนเร้นที่มักจะถูกลืมหรือถูกมองข้ามไปจากสภาพของความเป็นจริง นอกจากนี้มุมมองจากเครือข่ายทางสังคมยังช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไปของผู้คนที่ต้องผจญกับความยากลำบากในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อความอยู่รอด เครือข่ายทางสังคมจึงเปรียบเสมือนเส้นทางเรียนรู้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถหลุดพ้นจากปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันอันจะนำไปสู่เป้าหมายของ “การอยู่ร่วมเพื่ออยู่รอด” ในที่สุด

## บรรณานุกรม

- ชินลัค สุวรรณอัจฉริย. 2545. โครงการช่วยเหลือร่วมกันระหว่างพื้นที่วัฒนธรรมในท้องถิ่น : กรณีพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อยและพื้นที่วัฒนธรรมเจ้าพ่อคำแดง. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- \_\_\_\_\_. 2544. โครงการเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในลุ่มน้ำชี. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรพิไล เลิศวิชา. 2545. พลวัตเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำชี. โครงการวิจัยพลวัตเศรษฐกิจชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย พ.ศ.2543-2545. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สักรินทร์ แซ่ภูและคณะ. 2546. “วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชี,” ใน ประวัติศาสตร์การขยายตัวชุมชนลุ่มน้ำชี. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ : ชุดโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคอีสาน : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2544. โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

## บุคลากรกรม

ครีณ สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 183 บ้านปลายระไม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

จิมละออง มณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 72 บ้านปลายระไม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

จิม ขุนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 A บ้านปลายระไม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

นิล เพชรสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

แนบ ราชภัฏเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสอนภาษาไทย  
บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์  
พ.ศ.2547

วิสุทธิประชาศาสน์,พระครู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

ศรีนวล ไชยมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 174 บ้านปลายระไม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

อ่วม รัตนประทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 144 บ้านปลายระไม  
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดงรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547